

В.С. БОНДАР, кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник
А.В. ФУРСА, кандидат економічних наук, доцент

Бурякоцукрова галузь України в умовах нестабільності світового ринку цукру

Мета статті - обґрунтувати стратегічні напрями, індикатори розвитку і конкретні заходи щодо високоефективного функціонування бурякоцукрової галузі України в умовах лібералізації цукрового ринку й загострення конкуренції на період до 2025 р.

Методика дослідження. Використано такі методи дослідження: системного аналізу - при визначенні тенденцій розвитку світового ринку цукру; рядів динаміки виробництва та споживання цукру за 2003-2016 рр.; експертних оцінок профіциту цукру на 2017/18 МР; статистичний - для комп'ютерної обробки даних про обсяги виробництва цукрових буряків і цукру в Україні та по областях; прогнозування потенційних можливостей розвитку бурякоцукрового виробництва на період до 2025 р.

Результати дослідження. Проаналізовано сучасні тенденції й суперечності світового та внутрішнього ринків цукру. Встановлено, що вони відзначаються значною нестабільністю і швидкими змінами цінової кон'юнктури. З'ясовано, що причинами є часті аномалії погодних умов, а також перехід країн ЄС до вільного цукрового ринку, що відчутно посилює конкуренцію за ринки збуту. Якщо 2015/16 і 2016/17 МР характеризувалися дефіцитом цукру, то 2017/18 МР - профіцитом майже 5 млн т, що викликало значне зниження індексів цін практично у 2 рази. Зазначено відставання ряду показників у галузі буряківництва України від показників світового рівня. У сучасних умовах запропоновано заходи щодо оптимізації та стабілізації цукробурякової галузі України, зокрема: адаптація до складних ринкових умов, гармонізація нормативно-правової бази до світових зразків, модернізація цукрових заводів, диверсифікація галузі на виробництві не тільки цукру, а й біоетанолу, біогазу, електроенергії, комбікормів та іншої продукції. Обґрунтовано висновок про те, що в умовах нестабільності світового ринку в бурякоцукровому підкомплексі України має бути завершено модернізацію переробних підприємств, а також адаптовано нормативно-правову базу відповідно до західноєвропейських стандартів.

Елементи наукової новизни. Запропоновано концептуальні засади і конкретні заходи зі стабілізації й гармонізації розвитку бурякоцукрової галузі України, обґрунтовано індикатори її розвитку на період до 2025 р.

Практична значущість. Виявлено реальний стан та можливість перспективного розвитку бурякоцукрового підкомплексу, що базуються на нарощуванні масштабів виробництва, підвищенні урожайності, вирішенні проблем підвищення ефективності його функціонування. Табл.: 1. Рис.: 6. Бібліогр.: 12.

Ключові слова: бурякоцукрова галузь; економічна конкуренція; світовий ринок; ринок цукру; динаміка виробництва і споживання; врожайність; цінова кон'юнктура.

Бондар Володимир Сергійович - кандидат економічних наук, старший науковий співробітник, завідувач лабораторії досліджень з економіки, маркетингу та планування, Інститут біоенергетичних культур і цукрових буряків НААН (м. Київ, вул. Клінічна, 25)

E-mail: fursa_61@ukr.net

Фурса Анатолій Васильович - кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фіскальної політики і страхування, Національний університет біоресурсів і природокористування України (м. Київ, вул. Героїв Оборони, 15)

E-mail: fursa_61@ukr.net

Постановка проблеми. Світовий цукровий ринок традиційно відзначається нестабільністю. На ньому лише за останні 17 років, від 2000 до 2017 р., відбулось принаймні сім різких змін у обсягах виробництва цукру і його споживанні. Дефіцит цукру, як правило, змінювався на його профіцит і навпаки. Відповідно змінювалась і цінова кон'юнктура. Особливо це було відчутним у 2015/16, 2016/17 МР, коли за значної неста-

чі цукру в обсязі відповідно -5,4 і -6,5 млн т у 2017/18 МР швидко одержано його надлишок. За даними компанії Green Pool, цей надлишок прогнозувався на рівні 9,8 млн т; а світове виробництво - на рівні 193,05 млн т; за оцінками МСГ США мало бути вироблено 185 млн т, а споживання залишиться на рівні 174 млн т. За останніми даними, фактичний надлишок цукру становитиме 5,15 млн т. Світові ціни на цукор, які у 2010-2012 рр. утримувалися на рівні 617-722 дол. США, наприкінці 2015 р. знизилися до 221 дол. США, на початку 2017 р. підвищилися до

507 дол. США, а далі знову зменшилися до 330 дол. США. Головною причиною цього стали вкрай посушливі умови в основних країнах-виробниках цукру у 2015 і 2016 рр., таких як Бразилія, Індія, Китай, Таїланд, Австралія і ЄС, та сприятливі умови для виробництва у 2017/18 МР.

З 1 жовтня 2017 р. до погодного фактора нестабільності ринку додався ще один - лібералізація цукрового ринку у країнах ЄС, за умовами якої в ЄС скасовано важливі державні механізми регуляції ринку, такі як квота національного виробництва цукру в обсязі 13,5 млн т, ізоглюкози - 720 тис. т, експортна квота - 1,374 млн т, мінімальна ціна на буряки - 26,29 євро/т. Залишена лише схема загального субсидування виробників, імпортне мито і тарифи - 339 євро/т для цукру-сирцю і 419 євро/т для білого цукру. Введено систему преференцій для імпорту з низки країн та систему угод про вільну торгівлю з іншими країнами. Уже у 2017/18 МР країни ЄС зможуть поставити на експорт близько 3 млн т цукру, що складе неабияку конкуренцію для цукровиків України, які відчутно стабілізували власне виробництво і у 2016/17 МР успішно дебютували на світовому ринку цукру, експортувавши понад 768 тис. т у країни Азії, Африки та Європи.

За даних обставин для бурякоцукрової галузі України важливо й далі поступово збільшувати власне виробництво, поліпшувати якість продукції, її конкурентоспроможність, сегмент на світовому ринку і навчитися виживати в умовах посилення економічної конкуренції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В останні роки в Україні практично відсутні фундаментальні дослідження і публікації з проблем цукрового ринку, які б були тотожними науковим працям перехідного до ринку періоду таких авторів, як О.С. Заєць [4, 5], М.Ю. Коденська [6], В.Я. Месель-Веселяк [7], С.А. Стасіневич [10] та ін. Здебільшого публікуються статті, статистичні зведення щодо виробництва і споживання цукру, рівня цін, обсягів експорту, імпорту і т.п.

Значний інтерес становлять матеріали міжнародного конгресу виробників і переробників буряків цукрових, який відбувся 1 березня 2018 р. у м. Бровари Київської області, розміщені в Інтернеті на сайті НАЦУ «Укрцукор».

Аналіз зазначених та наукових публікацій із даної проблеми у 2017-2018 рр. свідчить про те, що їх автори в основному правильно визначають тенденції світового і внутрішнього ринків цукру в умовах посилення економічної конкуренції й лібералізації ринку [1, 3], дають ділові рекомендації щодо реструктуризації бурякоцукрової галузі України, гармонізації її розвитку щодо принципів і вимог європейського рівня. Однак окремі автори прогнозують зробити крок назад, закликають до екстенсивного шляху розвитку галузі, розширення посівних площ під буряками цукровими від 330-340 до 700 тис. га [9, с. 5], з тим, щоб водночас вирішити проблему експорту цукру, ігноруючи при цьому можливості вітчизняних переробних підприємств, неможливість збуту надлишків цукру в обсязі близько 3 млн т при значних рівнях волатильності світових і внутрішніх цін на цукор.

Бурякоцукрова галузь України відчутно набуває ознак стабільного розвитку і поступово, хоч і повільно, рухається вперед. Так, за 2011-2015 рр. урожайність буряків цукрових в Україні становила 41,1 т/га проти 30,0 т у період попередніх 2006-2010 рр.; виробництво цукру в розрахунку на 1 га посіву збільшилося від 3,46 до 5,27 т/га, а у 2016 і 2017 рр. урожайність сягала відповідно 48,2 і 47,5 т/га, виробництво цукру в розрахунку на 1 га посіву 6,97 і 6,47 т/га. У 2016/17 МР Україна експортувала 768 тис. т цукру і планує надалі продовжити експорт.

Якщо декілька років тому українські цукрові заводи випускали близько 9% цукру першої категорії, то у 2017/18 МР - 21%. Цей показник впевнено зростає паралельно із темпами реконструкції переробних потужностей на багатьох переробних підприємствах та ростом інвестицій. Все ж таки бурякоцукрова галузь України поки що не відповідає вимогам європейського рівня і навіть рівня цукробурякового виробництва сусідніх держав - Російської Федерації, Білорусі, Польщі. Однак за умови подальшої оптимізації, реструктуризації і диверсифікації виробництва має всі можливості посісти гідне місце на світовому ринку цукру.

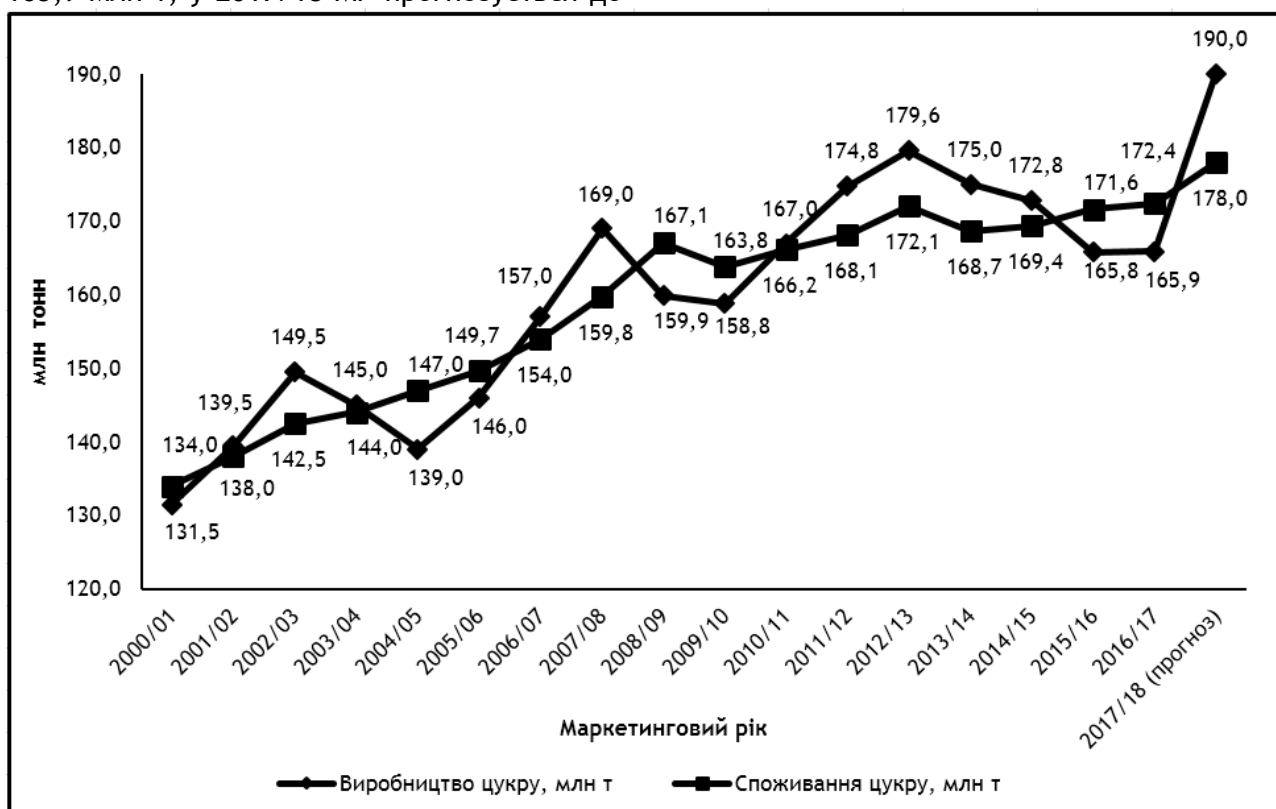
Мета статті - обґрунтувати стратегічні напрями, індикатори розвитку і конкретні заходи щодо високоефективного функціонування бурякоцукрової галузі України в умовах лібералізації цукрового ринку й загострення конкуренції на період до 2025 р.

Вклад основних результатів дослідження. Обсяги виробництва, споживання і цінова кон'юнктура світового ринку цукру.

Аналіз динаміки обсягів світового виробництва і споживання цукру з 2000/01 по 2017/18 МР свідчить про невинне покращання цих показників у часі і постійне їх коливання. Так, обсяги виробництва цукру у світі у 2000/01 МР становили 131,5 млн т, а вже у сезон 2002/03 МР збільшилися до 149,5 млн т; у 2004/05 МР знизилися до 139 млн т, у 2007/08 МР знову підвищилися - до 169 млн т, надалі, у 2009/10 МР сягнули позначки 158,8 млн т, досягли рекордного значення 179,6 млн т у 2012/13 МР; значно зменшились у 2015/16 і 2016/17 МР до 165,9 млн т; у 2017/18 МР прогнозується до

190 млн т. При рівні споживання у 2017/18 МР в обсязі за прогнозом 178 млн т очікується значний профіцит продукту і значне зниження цін (рис. 1).

Крива динаміки обсягів споживання цукру виглядає на графіку стабільною, рівномірно зростаючою. Так, за період з 2000/01 по 2017/18 МР споживання цукру у світі збільшилося від 134 до 178 млн т, у середньому по 2,53 млн т у рік. За попередніми даними, у 2017/18 МР у провідних країнах, що виробляють цукор, буде випущено його в таких обсягах, млн т: Бразилія - 38; Індія - 27,7; країни ЄС - 19; Таїланд - 12; Китай - 10,3; США - 7,8; Пакистан - 7,6; Росія - 6,4; Мексика - 6; Австрія - 4,8.

Рис. 1. Динаміка виробництва і споживання цукру у світі у період з 2000/01 по 2017/18 МР

Джерело: [8].

За даних умов світовий експорт цукру передбачено експертами на рівні рекордного показника 59 млн т. У зв'язку з відчутними надлишками цукру на ринку відбуваються значні зміни його ціни в основному в бік зниження і нестабільності (рис. 2).

Істотні відхилення в обсягах виробництва цукру впливають на індекси споживчих цін, які постійно відслідковує продовольча і

сільськогосподарська організація ООН (FAO) - рис. 3.

За базовий рівень ціни 100 взято реальні ціни, що були незмінними упродовж 2002, 2003 і 2004 рр. Як показує крива індексів цін на цукор, у 2010/11 МР вони підвищилися у 3,7 раза порівняно з базою за 2002-2004 рр. Наприкінці 2017 р. були вищі у 2 рази відносно базового рівня. Тобто світовий ринок цукру має нестабільну цінову кон'юнктуру.

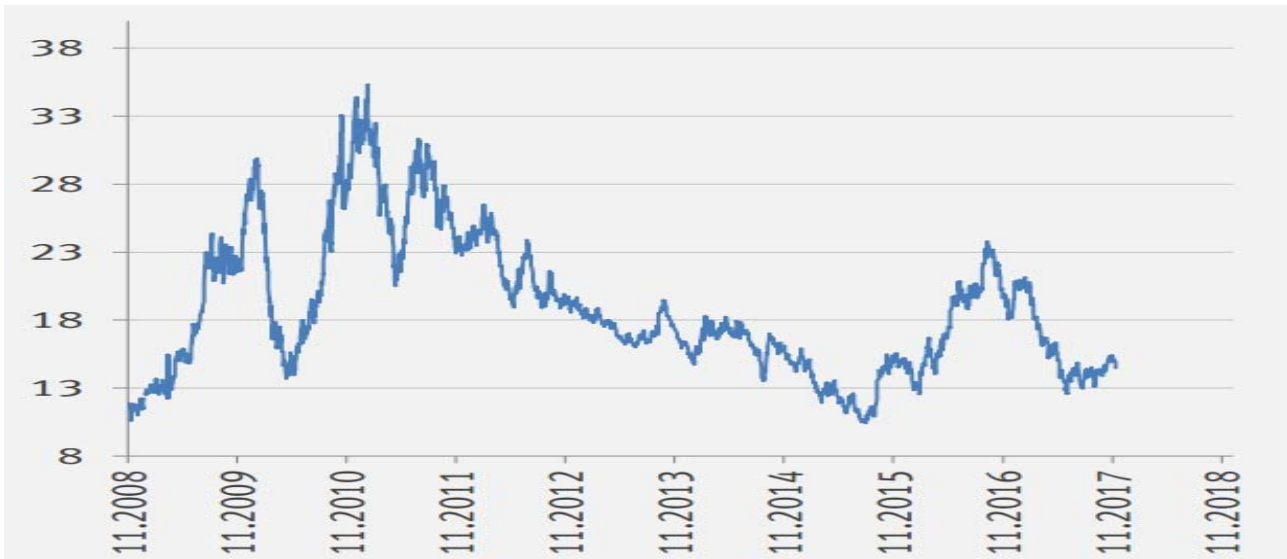

Рис. 2. Динаміка цін на цукор на СМЕ, центів за фунт (1 фунт = 453,1 грн)

Джерело: [8].

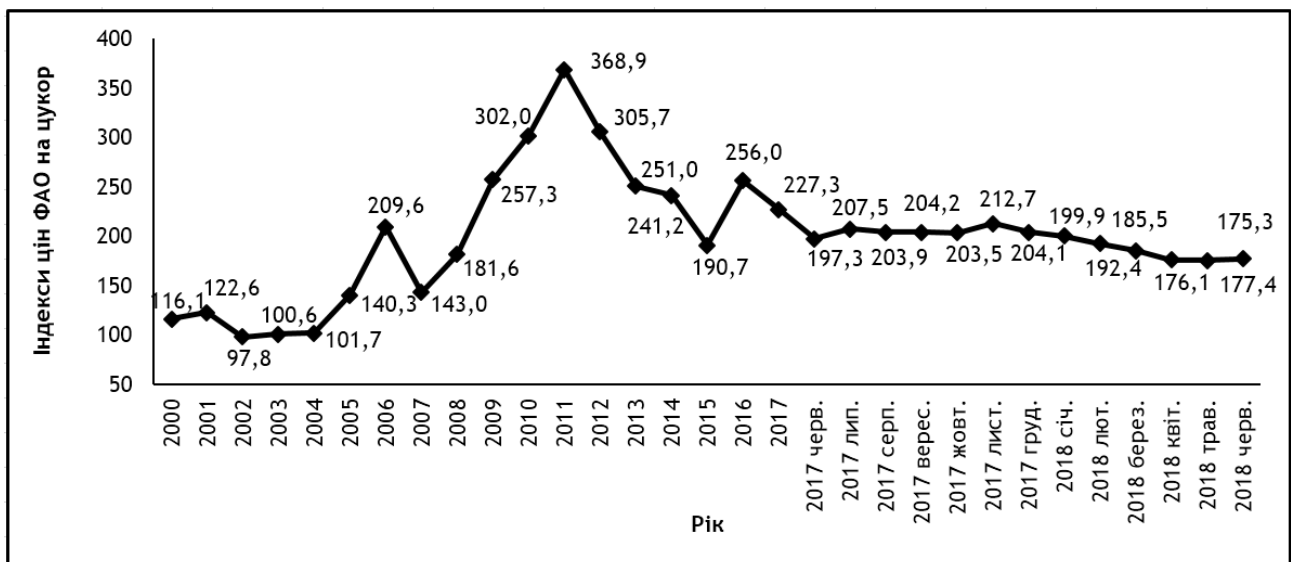

Рис. 3. Індекс цін ФАО на цукор за період 2000-2017 рр.

Джерело: [11].

Аналіз розмірів посівних площ, урожайності та валових зборів основних цукровмісних культур - буряків цукрових і тростини цукрової за період 2003-2016 рр. свідчить про значні переваги виробництва цукросировини з тростини. Так, у 2016 р. площа, з якої зібрано врожай тростини, дорівнювала 26,77 млн га проти 20,55 млн га у 2003 р. Площа під буряками цукровими знизилася відповідно від 5,67 до 4,56 млн га, тобто на 1,11 млн га. Валові збори тростини в 2016 р. становили 1890,7 проти 1371,9 млн т у 2003 р., буряків цукрових відповідно 277,2 у 2016 р. проти 232,7 млн т у 2003 р. [12].

Різні країни по-різному регулюють своє цукрове виробництво. США, наприклад, де-

що зменшили посівні площі під буряками цукровими від 545,4 до 455,8 тис. га при стабілізації врожайності на рівні понад 60 т/га; площі під тростиною зменшили від 401,6 до 370,5 тис. га при стабільній урожайності на рівні майже 80 т/га, а нестачу цукру в обсязі 2,4 млн т імпортують із Мексики. Рівень виробництва цукру в США у 2017/18 МР очікується 7,8 млн т, споживання - 10,2 млн т.

Важливою є стратегія організації цукрового виробництва в Бразилії, яка за останнє десятиліття стала світовим лідером його виробництва й експорту. По-перше, країна за 13 років розширила площі під цукровою тростиною від 5,37 у 2003 р. до 10,23 млн га

у 2016 р., виробництво цукросировини - відповідно від 396,0 до 768,7 млн т за вже стабільною врожайністю на рівні 75 т/га $\pm$ 0,01-6,2%. По-друге, Бразилія велику кількість сировини переробляє на біоетанол, який також експортує за кордон і контролює співвідношення між обсягами його виготовлення залежно від світової ціни на нафту - при зниженні ціни збільшує виробництво цукру і навпаки, при підвищенні - біоетанолу.

Прикладом зразкового ведення цукробурякового виробництва є Німеччина і Франція. Основними його особливостями є оптимальні обсяги, стабільність і високі показники. Так, Німеччина за багато років дещо зменшила свої посівні площі від 445,6 до 334,5 тис. га, збільшила врожайність від 53,2 до 76,2 т/га, валові збори - від 23,7 до 25,5 млн т. Франція упродовж тривалого часу має посівну площу під буряками цукровими на рівні 400 тис. га $\pm$ 1,58-7,0%, валові збори зросли від 29,3 в 2003 р. до 33,8 млн т у 2016 р. за приросту врожайності за цей період від 73,4 до 83,9 т/га [12]. До речі, такий показник урожайності буряків цукрових набагато вищий за рівень урожайності тростини, а за собівартістю одиниці продукції значно нижчий. Цей факт чітко вказує на неможливість повного виведення буряків цукрових з культури і заміни його тростиною. Це тим більше не можна здійснювати в умовах ринкової нестабільності, за яких щорічні розміри посівних площ під буряками цукровими легше регулювати, ніж під багаторічною тростиною.

Слід звернути увагу на прогрес цукрового виробництва в Індії, яка довела площі під плантаціями тростини до 5 млн га, виробляє 348 млн т цукросировини при врожайності 70,4 т/га, виробництво цукру - до 27,7 млн т; у Китаї, який швидко підвищив урожайність буряків цукрових від 24,9 до 59,7 т/га і тростини, - до 73,5 т/га, а також таких країн, як Таїланд, Пакистан. Щодо Росії, то вона значно збільшила обсяги виробництва цукросировини від 19,4 до 51,4 млн т і виробництво цукру до 6,4 млн т за рахунок розширення посівних площ при невисоких рівнях урожайності - 37-47 т/га [12].

Коротка характеристика сучасного стану бурякоцукрової галузі України. На відміну від сталого стану бурякоцукрових галузей основних країн-виробників цукру з

буряків цукрових дана галузь України все ще перебуває у стані мінливості й важкого виходу із затьяжної кризи, викликаної непередуманими методами приватизації переробних потужностей і земельних трансформацій, внаслідок чого держава не тільки втратила провідні експортні можливості, а й на початку нульових років стала імпортером цукру. І лише з 2010 р. почала більш-менш впевнено збільшувати виробництво, оптимізувати основні показники розвитку, хоч ознаки нестабільності все ще виявляються, особливо в щорічних коливаннях розмірів посівних площ, обсягів виробництва цукру і рівнях цін.

Позитивними явищами є відхід від екстенсивного розвитку галузі, концентрації виробництва, підвищення рівня врожайності, цукристості, виробництва цукру і поліпшення його якості. Надзвичайно важливим є вихід на світовий ринок цукру і посилення обсягів і темпів експорту цукру. За результатами 2017 р. Україна посіла 9-те місце за експортом цукру. Результати розвитку бурякоцукрового виробництва за роки незалежності показано на графіках і діаграмах, розміщених нижче.

Зокрема, показники динаміки посівних площ під буряками цукровими і рівень урожайності знаходяться у «дзеркальному» відображенні один до одного. Так, зниження розмірів посівної площі обов'язково призводить (поряд з іншими факторами) до підвищення рівня врожайності. Ця закономірність прослідковується і при зіставленні розмірів посівних площ з обсягами виробництва цукру (рис. 4).

Так, в останні два роки (2016 і 2017) при посівних площах відповідно 287,9 і 311,3 тис. га в Україні вироблено найвищі обсяги цукру - 2,01 млн т за останнє 20-річчя.

Згідно з даними Державної служби статистики України у 2017/18 МР в Україні у господарствах усіх категорій виробництво буряків цукрових із зібраної площі 311,3 тис. га становило 14,88 млн т (2016 р. - 14,01 млн т), у тому числі сільськогосподарськими підприємствами вироблено 14227,2 тис. т та господарствами населення 654,4 тис. т [2]. Середня врожайність буряків цукрових сягала 47,5 т/га (у 2016 р. - 48,2 т/га) (рис. 5).

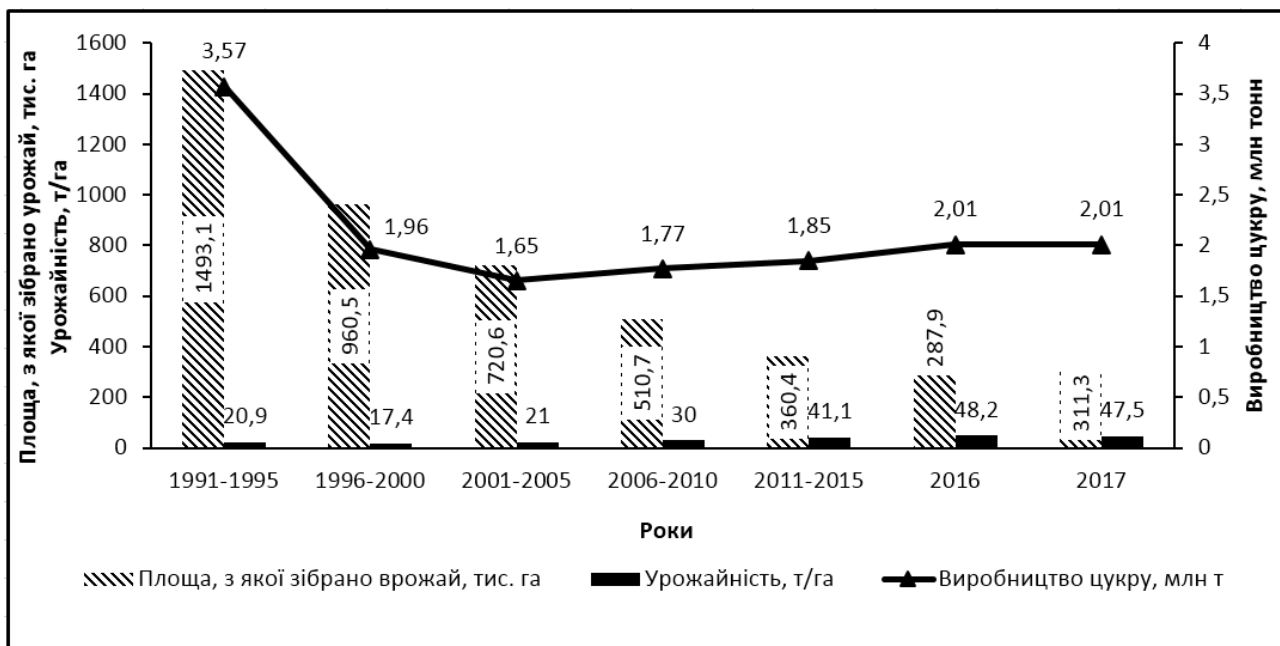

Рис. 4. Динаміка площі, з якої зібрано врожай, рівнів урожайності буряків цукрових та виробництва цукру, 1991-2017 рр.

Джерело: Сформовано за даними [2].

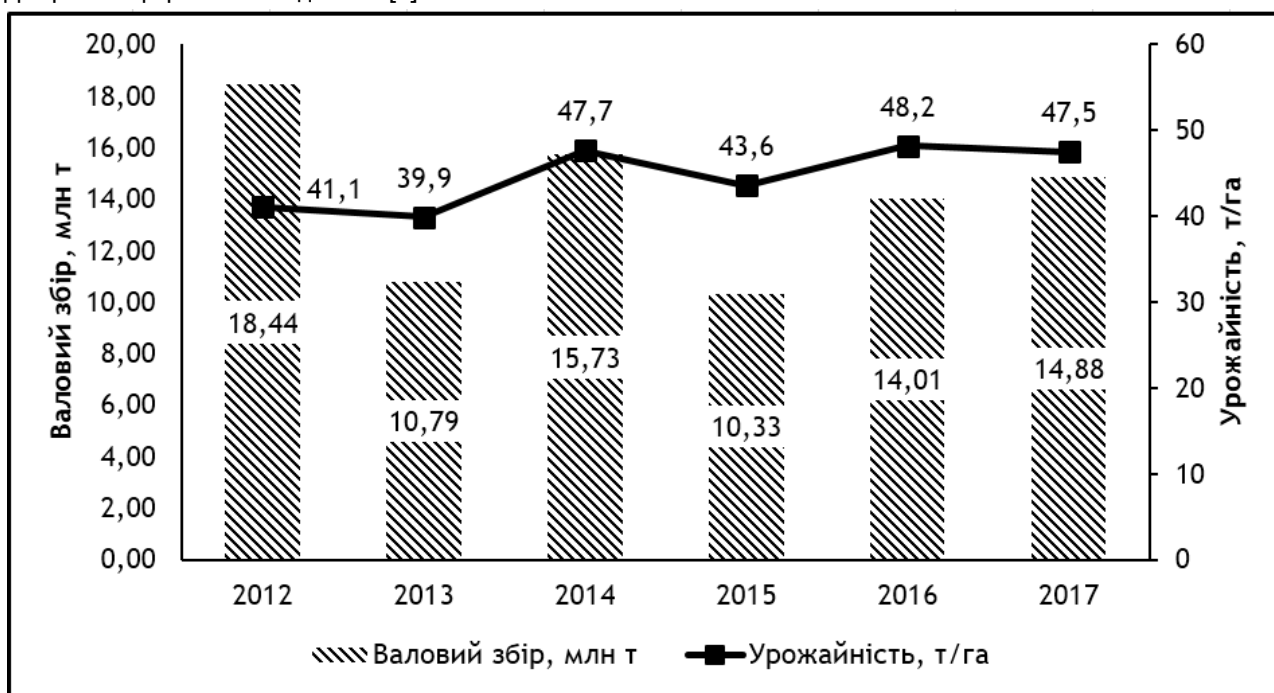

Рис. 5. Динаміка валових зборів та врожайності буряків цукрових, 2012-2017 рр.

Джерело: Сформовано за даними [2].

Навіть враховуючи негативний вплив кліматичних умов, з якими зіштовхнулись аграрії в цьому сезоні, середня врожайність коренеплодів у загальному результаті становить 47,5 т/га, що перевищує середню за останні п'ять років на 5,7%, але є меншою минулорічного показника.

Найбільшими виробниками буряків цукрових і цукру, як і в попередні роки, є Він-

ницька, Хмельницька, Полтавська, Тернопільська, Харківська, Київська, Черкаська області, середніми - Львівська, Кіровоградська, Рівненська, Волинська і Житомирська (рис. 6). Серед компаній - ТОВ «Фірма Астарт-Київ», яка виробляє 22,5% цукру від загального обсягу в Україні, ТзОВ «Радехівський цукор» - 21,1, ЗАТ «Укрпромінвест Агро» - 11,7%.

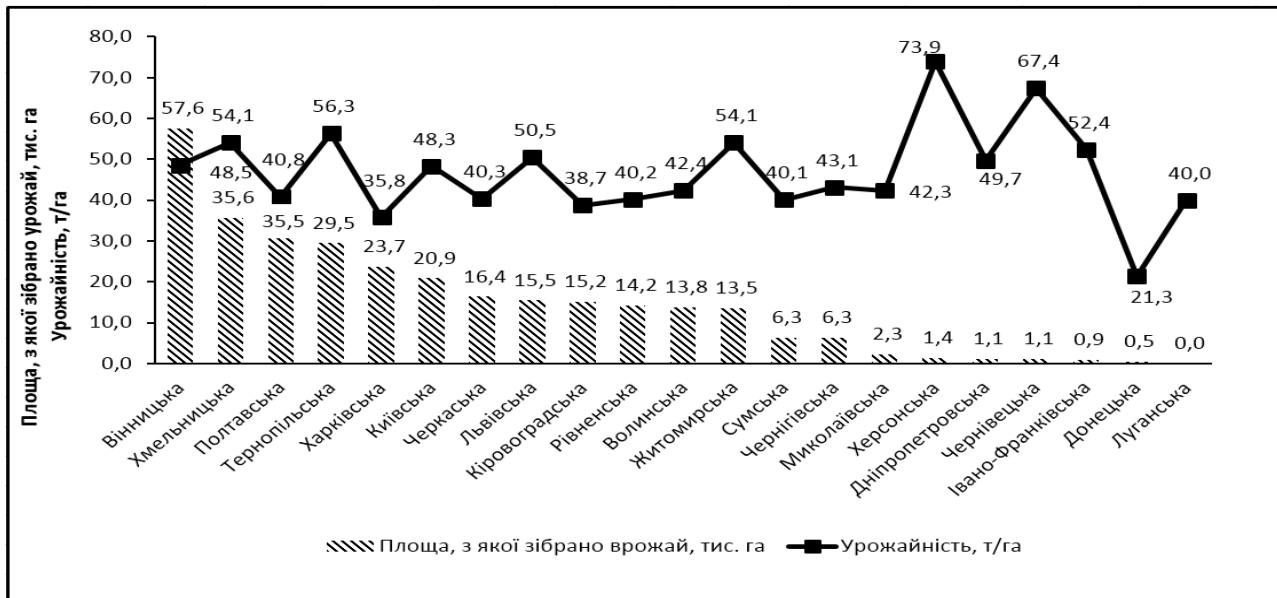

Рис. 6. Зібрана площа та врожайність буряків цукрових в розрізі областей, 2017/2018 МР

Джерело: Сформовано за даними [2].

Отже, стан розвитку бурякоцукрового виробництва в Україні дає змогу зробити такі висновки:

- бурякоцукровий підкомплекс України в основному подолав важку економічну кризу і значною мірою стабілізував виробництво цукросировини і цукру, що дало змогу повністю задовольнити внутрішні потреби і вийти на світовий ринок;

- суб'єкти бурякоцукрового виробництва відчутно поліпшили свої основні виробничі показники: врожайність буряків цукрових, цукристість, вихід цукру на одиницю сировини, його якість, певною мірою ведуть реконструкцію і покращання переробних потужностей, здійснюють диверсифікацію виробництва;

- бурякоцукровий підкомплекс України все ще відстає від світових тенденцій розвинених бурякоцукрових країн за показниками врожайності, цукристості, якості цукру, собівартості, прибутковості і стабільності;

- в умовах швидких змін і нестабільності світового цукрового ринку і значної волатильності світових цін на цукор бурякоцукровий підкомплекс України має гармонізувати своє виробництво відповідно до західних зразків, оптимізувати виробництво, вжити відповідні організаційно-економічні, технологічні, нормативно-правові та інші заходи, щоб забезпечити стабільний розвиток галузі і посісти гідне місце на світовому ринку цукру.

Індикатори розвитку бурякоцукрового комплексу України до 2025 р., заходи із стабілізації і гармонізації. Виходячи із внутрішніх потреб у цукрі в обсязі близько 1,5 млн т у рік, необхідності перехідних запасів на рівні 200-300 тис. т, експортних можливостей, які залежать не тільки від рівня внутрішнього виробництва, а й від кон'юнктури світового ринку, Україна може досягти на період до 2025 р. таких показників (таблиця).

Потенційні можливості розвитку бурякоцукрового виробництва на період до 2025 р.

Показник	2020 р.	2025 р.
Площа посіву буряків цукрових, тис. га	324	359
Урожайність, т/га	49	54
Валовий збір, тис. т	15450	19386
Загальне виробництво цукру, тис. т	2300	2800
Виробництво цукру в розрахунку на 1 га, т	7,1	7,8
Вихід жому, тис. т	12701	15386
Вихід меляси, тис. т	635	775

Джерело: Власні розрахунки.

У зв'язку з тим, що стабілізація бурякоцукрового виробництва не може мати лінійний характер, можливі відхилення від

зазначених індикаторів в ту чи іншу сторону на 10%. При значних природних катаклізмах і ринкових коливаннях, зокрема, при швид-

кому падінні чи підвищенні світових цін, відхилення можуть бути відчутнішими. Тому цукровиробникам України треба навчитися стабільно вести виробництво і торгівлю цукром навіть за таких нестійких умов. По-перше, проводити постійний моніторинг світового ринку цукру, прогнозувати події на кілька кроків уперед. Залежно від цього регулювати виробництво і збут, зокрема, розміри посівних площ і обсяги експорту. Як правило, до початку чергового маркетингового року вже відомі обсяги виробництва цукру попереднього і цінова кон'юнктура світового ринку. За умови очікуваного перевиробництва «зайву» частину цукросировини можна використати на виготовлення біоетанолу або біогазу, що успішно здійснюють Франція, Німеччина, особливо Бразилія.

Значним фактором стабілізації розвитку галузі є її диверсифікація не тільки на випуску цукру, а й біоетанолу, біогазу, бетаїну, «зеленої» електроенергії, зрідженого CO₂ та іншої продукції. Це не тільки відчутно збільшить кількість робочих днів на цукрових заводах, а й знизить обсяги використання викопних видів палива, покращить економіку, зменшить витрати. А застосування для даних цілей жому і меляси, які планується одержати при переробці цукросировини у 2020-2025 рр., дасть змогу виробити близько 182-228 тис. т біоетанолу і 368-461 млн м³ біогазу в рік.

На жаль, ця можливість в Україні з об'єктивних і суб'єктивних причин використовується недостатньо. Лише деякі заводи – Гнідавський, Узинський, Кожанський, Гайсинський, Радехівський, Теофіпольський, Красилівський та деякі інші змонтували установки з виробництва біоетанолу і біогазу, окремі з вироблення електроенергії, хімічних добавок, водяної пари, комбікормів.

Тому найважливішим заходом щодо стабілізації функціонування бурякоцукрового комплексу України є реконструкція його переробних потужностей з метою комплексної і більш глибокої переробки цукросировини.

Значного реформування потребує сировинна база цукрової промисловості, яка за період ринкових трансформацій зазнала занепаду. Досить зазначити, що замість 6-7 тис. господарств, які вирощували буряки цукрові раніше, у даний час цим займається близько 800 суб'єктів. Практично призупинено виробництво у господарствах населення, швидко знизилось у виробників-фермерів, натомість збільшилось у великих

агрохолдингів, переважно на орендованих, розпайованих землях. Необхідно відмітити, що лише 7 провідних агрофірм України в 2017 р. вирощували буряки цукрові на площі близько 200 тис. га, або 64% загальної площі 311 тис. га. Проблема надзвичайно складна і без введення ринку земель сільськогосподарського призначення позитивно вирішена не буде. Без вільного власника земельної ділянки і володіння продукцією, одержаної на ній, жодна стабілізація ні в бурякоцукровому комплексі, ні в аграрному секторі, ні в державі в цілому не відбудеться.

Тільки за даної умови Україна зможе гармонізувати власне виробництво відповідно до європейських норм і за рівнем урожайності буряків цукрових, за якістю продукції і цінами здатна досягти європейських показників.

Ще є невирішеними такі важливі проблеми, як упровадження інновацій і залучення інвестицій у галузь, введення пільгового кредитування виробників, дотування аграрного сектору загалом, удосконалення маркетингових служб та ін.

Особливої уваги заслуговує поліпшення нормативно-правової бази галузі і приведення її у відповідність до вимог вільного ринку. Обов'язкові квоти виробництва цукру і мінімальні ціни вже є застарілим поглядом. Тому потрібен новий закон «Про цукор і ринок цукру», ряд інших удосконалень, особливо системи договорів, митних платежів і т.п.

Україна має непогані можливості для стійкого і ефективнішого функціонування бурякоцукрового виробництва в умовах посилення конкуренції і нестабільності світового ринку цукру, і вона повинна ними скористатися.

Висновки. 1. На світовому ринку цукру відбулися значні зміни – дефіцит цукру у 2015/16 і 2016/17 МР в обсязі 5,4 і 6,5 млн т у 2017/18 МР раптово змінився на його профіцит в обсязі 5 млн т. Відповідно рівні світових цін знизилися від 600-700 дол. США/т до 350. Посилилася конкуренція за ринки збуту, яка загострилася після 1 жовтня 2017 р. через перехід країн ЄС до вільного ринку цукру – ринок став нестабільним.

2. Бурякоцукровий підкомплекс України у період 2011-2017 рр. відчутно поліпшив свої показники: врожайність буряків цукрових збільшилася від 30 у попередні 2006-2010 рр. до 48,2 і 47,5 т/га відповідно у 2016 і 2017 рр. У 2016/17 МР експортовано в країни Азії, Африки і Європи 768 тис. т цук-

ру. Однак бурякоцукрова галузь все ще знаходиться в зоні нестабільності, ознаками якої є швидкі зміни в розмірах посівних площ по роках, коливання відпускних цін, високий рівень собівартості продукції, загальне відставання від західних зразків.

3. У складних умовах мінливості світового ринку цукру і внутрішніх негативних явищ бурякоцукровий підкомплекс України повинен вжити радикальні заходи щодо своєї стабілізації і високоефективного розвитку -

Список бібліографічних посилань

1. Бондар В. С. Лібералізація ринку цукру в країнах ЄС - як виклик цукровиробникам України. *Цукрові буряки*. 2018. № 1. С. 8-10.
2. Державна служба статистики України. 2018. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 25 травня 2018).
3. Загострення конкуренції на ринку цукру / Бондар В. С., Фурса А. В., Гореленко В. І. та ін. *Цукрові буряки*. 2017. № 4. С. 6-9.
4. Заец А. С. Сахарная промышленность в Украине: становление, развитие, реструктуризация. Киев : Наук. думка, 2001. 328 с.
5. Заець О. С. Ринок цукру в Україні: проблеми створення, функціонування та розвитку. Київ : Наук. думка, 1999. 388 с.
6. Коденська М. Ю. Тенденції розвитку і напрями активізації інвестування цукробурякового виробництва. *Економіка АПК*. 2010. № 2. С. 74-78.
7. Месель-Веселяк В. Я., Ярчук М. М. Організаційно-економічне удосконалення роботи цукробурякового підкомплексу України. *Економіка АПК*. 2013. № 2. С. 3-8.
8. Рынок тропических товаров 16 октября - 8 декабря 2017. URL : <http://bullion.ru/reports/otkritie/week/Tropics.pdf> (дата звернення: 15 грудня 2017).
9. Сінченко В. М., Пиркін В. І. Стратегія розвитку галузі буряківництва в Україні. *Цукрові буряки*. 2018. № 1. С. 4-7.
10. Стасіневич С. Світовий досвід реструктуризації цукробурякової галузі - уроки для України. *Науковий вісник Національного аграрного університету*. 2007. № 110. Ч. 1. С. 79-84.
11. FAO Food Price Index. URL : <http://www.fao.org/worldfoodsituation/foodpricesindex/en/> (дата звернення: 05 липня 2018).
12. World Data Atlas. World and regional statistics, national data, maps, rankings. URL : https://knoema.com/atlas_ (дата звернення: 20 червня 2018).

оптимізувати обсяги виробництва цукросировини і цукру, завершити модернізацію переробних потужностей, диверсифікувати виробництво не тільки на випуску цукру, а й біоетанолу, біогазу, вироблення електроенергії, хімічних добавок, водяної пари, рідкого вуглекислого газу, комбікормів та твердих видів палива; удосконалити нормативно-правову базу, гармонізувати виробництво відповідно до європейських зразків.

References

1. Bondar, V.S. (2018). Liberalizatsiia rynku tsukru v krainakh YeS - yak vyklyk tsukrovyrobnym Ukrainy [Liberalization of the sugar market in the EU is a challenge for sugar producers in Ukraine]. *Tsukrovi buriaky*, 1, pp. 8-10 [In Ukrainian].
2. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [State Statistics Service of Ukraine]. Retrieved from: <http://ukrstat.gov.ua> [In Ukrainian].
3. Bondar, V.S., Fursa, A.V., Horelenko, V.I., et al. (2017). Zahostrennia konkurentsii na rynku tsukru [Aggravation of competition in the sugar market]. *Tsukrovi buriaky*, 4, pp. 6-9 [In Ukrainian].
4. Zayets, A.S. (2001). *Saharnaja promyshlennost v Ukraine : stanovlenie, razvitie, restrukturizacija [Sugar industry in Ukraine: formation, development, restructuring]*. Kiev: Nauk. dumka [In Russian].
5. Zayets, O.S. (1999). *Rynok tsukru v Ukraini : problemy stvorennia, funktsionuvannia ta rozvytku [Sugar market in Ukraine: problems of creation, functioning and development]*. Kyiv: Nauk. dumka [In Ukrainian].
6. Kodenska, M.Yu. (2010). Tendentsii rozvytku i napriamy aktyvizatsii investuvannia tsukroburiakovooho vyrobnytstva [Trends in development and directions of intensification of investment in sugar-beet production]. *Ekonomika APK*, 2, pp. 74-78 [In Ukrainian].
7. Mesel-Veseliak, V.Ya., & Yarchuk, M.M. (2013). Orhanyzatsiino-ekonomichne udoskonalennia roboty tsukroburiakovooho pidkompleksu Ukrainy [Organizational and economic improvement of sugar-beet subcomplex of Ukraine]. *Ekonomika APK*, 2, pp. 3-8 [In Ukrainian].
8. Rynok tropicheskikh tovarov [Market of tropical goods]. (2018). *Open-Broker*. Retrieved from: <http://bullion.ru/reports/otkritie/week/Tropics.pdf> [In Russian].
9. Sinchenko, V.M., & Pyrkin, V.I. (2018). Stratehiia rozvytku haluzi buriakivnytstva v Ukraini [Strategy of the beet industry development in Ukraine]. *Tsukrovi buriaky*, 1, pp. 4-7 [In Ukrainian].
10. Stasinevych, S. (2007). Svitovyi dosvid restrukturyzatsii tsukroburiakovoivoi haluzi - uroky dlia Ukrainy [World experience of restructuring sugar-brewing industry - lessons for Ukraine]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoho ahrarnoho universytetu*, 110, Part 1, pp. 79-84 [In Ukrainian].
11. FAO food price index. (2018). Retrieved from: <http://www.fao.org/worldfoodsituation/foodpricesindex/en/> [In English].
12. World and regional statistics, national data, maps, rankings. *World data atlas*. Retrieved from: <https://knoema.com/atlas> [In English].

Bondar V.S., Fursa A.V. Sugar-beet industry of Ukraine in terms of instability of the world sugar market

The purpose of the article is to substantiate strategic directions, development indicators, and the specific measures for high-performance functioning of the sugar-beet industry of Ukraine in terms of liberalization of the sugar market and intensification of the competition for a period up to 2025.

Research methods. In the research process have been used the following scientific methods: system analysis for determining of trends of the world sugar market; dynamic rows for display production and consumption of sugar in the period between 2003 and 2016; expert estimates of sugar surplus in 2017-18 marketing year; statistical for assessment of production volumes of sugar beets and sugar in Ukraine in general, and in regions in particular; forecasting of potential development opportunities for the sugar beet production for a period up to 2025.

Research results. It has been analyzed the modern tendencies and contradictions of the world and internal markets of sugar, which can be characterized by considerable volatility and sharp changes in price conditions. The identified reasons for aforementioned changes are the frequent abnormalities of the weather conditions, as well as the transition of the EU countries to the free

sugar market, which greatly increased the competition in the market. The research uncovered that 2015-16 and 2016-17 marketing years were characterized by a significant shortage of sugar, however 2017/18 marketing year has shown significant surplus of almost 5 million tons of production, which caused a significant decrease (approximately 2 times) in price indexes. It has been noted the lagging of a number of indicators in the field of beet cultivation in Ukraine in comparison with the world-class indicators. In modern conditions, concrete measures to optimize and stabilize the sugar beet industry of Ukraine should be taken to adapt to the complex market conditions, harmonize the legal framework with world standards, modernize the sugar factories, diversify the industry in the production of not only sugar, but bioethanol, biogas, electricity, fodder and other products. It has been concluded that the sugar beet subcomplex of Ukraine should complete the modernization of processing enterprises in the difficult conditions of instability of the world market, harmonize the regulatory framework according to the established models in Western Europe.

Elements of scientific novelty. It has been offered the conceptual foundations and concrete measures of stabilization and harmonization of development of sugar beet industry of Ukraine. The indicators of its development for a period up to 2025 have been substantiated.

Practical significance. It has been revealed the real conditions and possibilities of perspective development, based on the scale of production, its yield, which would contribute to the solving of problems and improve the efficiency of sugar beet subcomplex. Tabl.: 1. Figs.: 6. Refs.: 12.

Keywords: sugar-beet industry; economic competition; world market; sugar market; dynamics of production and consumption; yield; price conjuncture.

Bondar Volodymyr Serhiiovych - candidate of economic sciences, senior research fellow, head of the laboratory of research on economics, marketing, and planning, Institute of Bioenergy Crops and Sugar Beet of NAAS (25, Klinichna st., Kyiv)

E-mail: fursa_61@ukr.net

Fursa Anatolii Vasylovych - candidate of economic sciences, associate professor (docent), associate professor (docent) of the department of fiscal policy and insurance, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (15, Heroiv Oborony st., Kyiv)

E-mail: fursa_61@ukr.net

Бондарь В.С., Фурса А.В. Свеклосахарная отрасль Украины в условиях нестабильности мирового рынка сахара

Цель статьи - обосновать стратегические направления, индикаторы развития и конкретные мероприятия по функционированию свеклосахарного комплекса Украины в условиях либерализации сахарного рынка и обострения конкуренции на период до 2025 г.

Методика исследования. Использованы также методы исследования: системного анализа - при определении тенденций развития мирового рынка сахара; рядов динамики производства и потребления сахара за 2013-2016 гг.; экспертных оценок профицита сахара в 2017/18 МГ; статистический - для компьютерной обработки данных об объемах производства сахарной свеклы и сахара в Украине и в областях; прогнозирования потенциальных возможностей развития свеклосахарного производства на период до 2025 г.

Результаты исследования. Проанализированы современные тенденции и противоречия мирового и внутреннего рынков сахара. Установлено, что они отличаются значительной нестабильностью и быстрыми изменениями ценовой конъюнктуры. Выяснено, что причинами являются частые аномалии погодных условий, а также переход стран ЕС к свободному сахарному рынку, что существенно заостряет конкуренцию за рынки сбыта. Если в 2015/16 и 2016/17 МГ существовал дефицит сахара, то в 2017/18 МГ - профицит почти 5 млн т, что вызвало значительное падение индекса цен практически в 2 раза. Отмечено отставание ряда показателей в области свекловодства Украины от показателей мирового уровня. В современных условиях предложены меры относительно оптимизации и стабилизации свеклосахарной отрасли Украины, а именно: приспособление к сложным условиям рынка, гармонизация нормативно-правовой базы с мировыми образцами, модернизация сахарных заводов, диверсификация отрасли при производстве не только сахара, но и биоэтанола, биогаза, электроэнергии, комбикормов и другой продукции. Обосновано вывод о том, что в сложных условиях нестабильности мирового рынка в свеклосахарном подкомплексе Украины должна быть завершена модернизация перерабатывающих предприятий, а также необходимо адаптировать нормативно-правовую базу в соответствии с западноевропейскими стандартами.

Элементы научной новизны. Предложены концептуальные основы и конкретные меры по стабилизации и гармонизации развития свеклосахарной отрасли Украины, обоснованы индикаторы ее развития на период до 2025 года.

Практическая значимость. Выявлены реальное состояние и возможности перспективного развития свеклосахарного подкомплекса, основанные на наращивании масштабов производства, повышении урожайности, решении проблем повышения эффективности его функционирования. Табл.: 1. Илл.: 6. Библиогр.: 12.

Ключевые слова: свеклосахарная отрасль; экономическая конкуренция; мировой рынок; рынок сахара; динамика производства и потребления; урожайность; ценовая конъюнктура.

Бондарь Владимир Сергеевич - кандидат экономических наук, старший научный сотрудник, заведующий лабораторией исследований по экономике, маркетингу и планированию, Институт биоэнергетических культур и сахарной свеклы НААН (г. Киев, ул. Клиническая, 25)

E-mail: fursa_61@ukr.net

Фурса Анатолий Васильевич - кандидат экономических наук, доцент, доцент кафедры фискальной политики и страхования, Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины (г. Киев, ул. Героев Обороны, 15)

E-mail: fursa_61@ukr.net

Стаття надійшла до редакції 09.07.2018 р.

Фахове рецензування: 20.07.2018 р.

Бібліографічний опис для цитування:

Бондар В. С., Фурса А. В. Бурякоцукрова галузь України в умовах нестабільності світового ринку цукру. *Економіка АПК*. 2018. № 7. С. 37 – 46.

* * *